

Огляд книги *Порядок, криза та порятунок: Політичне богослов'я після Шміта*

Order, Crisis and Redemption: Political Theology After Schmitt. By Peter Langford and Saul Newman. State University of New York Press, Albany, 2023. 243 p. ISBN 9781438493442.

Андрій ГНІДЕЦЬ
Незалежний дослідник

ORCID: 0009-0002-3382-173X

Книга відомих британських дослідників політичного богослов'я Сола Ньюмана та Пітера Ленгфорда «Порядок, криза та порятунок: Політичне богослов'я після Шміта» є черговою спробою переосмислити спадок «батька політичного богослов'я» Карла Шміта (1888–1985) у світлі сучасних тенденцій. За словами авторів, до цієї праці їх спонукала різюча подібність концепцій Шміта про «державу винятку» (state of exception) та його критики ліберального політичного устрою початку ХХ ст. з надмірними повноваженнями урядів під час пандемії COVID-19 та неспроможності неоліберальних політичних режимів ХХІ ст. її ефективно подолати. Проте предмет аналізу книги значно ширший, зокрема автори аналізують ідеї Шміта в розрізі проблем неоліберального політичного устрою, екологічної кризи, впливу технологій, а також багатьох нинішніх суспільних викликів, таких як популізм, заявки на «месіанство» окремих політичних лідерів та популярність конспірологічних теорій.

Теза, яку висувають і намагаються аргументувати автори впродовж усієї книги: ідеї Шміта мають важливу «діагностичну» цінність для критики сучасного ліберального політичного устрою, але водночас ці ідеї абсолютно неспроможні відповісти на виклики ХХІ століття. Тому в останніх розділах автори пропонують низку альтернативних та більш політично спроможних концепцій богослов'я, зокрема богослов'я надії Юргена Мольтмана, богослов'я визволення Йогана Баптіста Меца, а також роблять доволі цікаву спробу розвинути есхатологічне політичне богослов'я навколо концепції Ап. Павла про катехон як основу для політично-релігійної діяльності. Концепція катехону, що згадується в 2 Сол. 2:1–12, за поширеною інтерпретацією, є невидимою силою, яка стримує людство від остаточного занепаду, і в такий спосіб відкладає прихід антихриста. Авторів рецензованої книги (як, до речі, і сам Шміт) вбачають у цьому великі перспективи для

політичної теології. Тобто Сол Ньюман і Пітер Ленгфорд ставлять за мету розглянути політичне богослов'я, відштовхуючись від Шміта, але при цьому не обмежуючись його ідеями.

Книга унікальна тим, що її створили дослідники політичних наук на тему богослов'я, на відміну від більшості праць із політичного богослов'я, які написані богословами на політичні теми.

Для українського читача може бути цікавим той факт, що автори декілька разів згадують повномасштабне вторгнення Росії в Україну, однак особливої уваги йому не надають, – і це ще один приклад неспроможності неоліберального устрою впоратися з викликами нового тисячоліття.

Німецький юрист і богослов Карл Шміт критикував ліберальний політичний устрій за його нездатність подолати політичну нестабільність у часи Веймарської республіки. Шміт відстоював позицію, що єдиним виходом із проблем породжених ліберальним індивідуалізмом, безсилим парламентаризмом, бездумним споживацтвом, диктатурою технологій, атеїзмом та тяжінням до революцій є сильний, незалежний та відповідальний правитель, або в термінології Шміта – «суверен» (sovereign). Він увів поняття «держави винятку» та обґрунтував те, що в кризових ситуаціях суверен має бути максимально необмежений у владі і не може бути лімітований жодними законами та правилами. Суверен, на думку Шміта, є відображенням Бога, який керує всесвітом, а виняток із правил є «аналогом чуда в богослов'ї». Шміт заперечував ідеї плюралізму думок, зокрема парламентаризм, через те що парламентаризм прагне уникнути відповідальності (точніше – «розмити» її) за рішення, а тому насправді суперечить демократії. Отже, справжнім виразником волі народу для відновлення порядку може бути лише суверен, а не парламент, аргументував Шміт. Саме тому ідеї цього юриста і богослова добре прижилися в нацистській Німеччині, за що його часто критикують.

Проте Ленгфорд і Ньюман обґрунтовують те, що саме правителі (чи мовою Шміта – суверени), власне, і спричинили багато політичних криз у XXI столітті. І вони наводять такі приклади: розширені повноваження багатьох урядів так і не змогли зупинити швидке поширення пандемії; чимало країн після періоду відносної демократії повертаються до диктатур; формуються нові конкурентні військові блоки; поглиблюється катастрофа навколишнього середовища; у світі зростає популізм та жага до політичного месіанства. Усе це, на думку авторів книги, ґрунтується з ідеями Шміта про тяжіння до певного суверена як до єдиного способу вирішення всіх проблем, – але водночас це ж і показує неспроможність ідей Шміта в сучасних реаліях.

Отже, автори вважають, що ідеї Шміта є цінними для того, щоб зрозуміти корені проблем ліберального устрою, але як рецепт вирішення цих проблем ці ідеї є хибними. Суверено-центрична політична теологія, з її кордонами та обмеженнями, поділом на друзів і ворогів та несприйняттям плюралізму, не може запропонувати адекватного виходу з кризи. Проте, на думку авторів, політична теологія має що сказати сучасному світу «понад і після» концепції Шміта. Це теологія

«викуплення» (redemption), що має бути заснована на принципах співпраці духовного та політичного (але не лише держави та церкви), соціальної справедливості, турботи про довкілля, солідарності, плюралізму та децентралізованої демократії. Варто зазначити, що автори не пропонують комплексного та завершеного бачення такої політичної теології, а лише подають певні штрихи до її «образу» і цитують доцільні позиції окремих богословів. У кінці книги Ленгфорд і Ньюман самі визнають, що для розробки такої політичної теології потрібно докласти ще чимало зусиль.

Книга буде однозначно цікавою та корисною для всіх, хто цікавиться проблемами політичного богослов'я та шукає богословські відповіді на кризові питання сучасного суспільства.

Andriy HNIDETS
Independent researcher

ORCID: 0009-0002-3382-173X

Надійшла до редакції / Received 14.09.2024
Прийнята до публікації / Accepted 04.10.2024